

PAPER DETAILS

TITLE: GELENEKSEL MÜZİK VEYA DİNÎ RİTÜEL? BEDEVİ GELENEĞİN AYDINLATTIĞI TARİHÎ
TAS SANATI

AUTHORS: Ali ALMANASER

PAGES: 181-191

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1112922>

GELENEKSEL MÜZİK VEYA DİNÎ RİTÜEL? BEDEVİ GELENEĞİN AYDINLATTIĞI TARİHÎ TAŞ SANATI Ali Al-Manaser^[*]

ÇEVİREN

HAKAN TEMİR

DR.

ORDU Ü. İLAHİYAT FAK.

* Oxford Üniversitesi, Khalili Araştırma Merkezi, Oryantal Araştırmalar Fakültesi, Öğretim Üyesi.

Makalenin Orijinal Adı: *Traditional Music or Religious Ritual? Ancient Rock Art Illumined by Bedouin Custom.*

Yayın Yeri ve Yılı: Brill 2017.

Çevirinin Önemi: Yaklaşım 3.2. milyon kilometre kare alana sahip Arap Yarımadası'nın büyük bir bölümü ve hemen bitişiğindeki Suriye ve Ürdün Toprakları çöllerle kaplıdır. Günlük sıcaklık farkının fazla, nem oranının düşük ve hararetin bir hayli yüksek olduğu bu alanlarda yaşanması zor gibi görünse de buralar son zamanlarda artan arkeolojik çalışmalara inanılması güç derecede materyal sunmaktadır. Bu sebeple çevirisini yapmış olduğumuz araştırma Ürdün'deki bazalt kayalarla kaplı kurak bir çölde bulunan kayalar üzerine kazınmış müzik enstrümanları ve müzik ritüelini incelemek üzere hazırlanmıştır. Kayaların üzerindeki yazıların Eski Kuzey Arapçasının bir lehçesi olan Safaitik tarzda olması tarihi açıdan önemlidir. Zira bu yazıların yer alması işlenen figürlerin İslâm öncesi döneme ait olduğunu gösterir.

Giriş

Bu makalede yayınlanan yeni dört yazıt Ürdün'deki Selmâ Vadisinde bulunmuştur. Bu bölge, es-Safâvî köyünün 35 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Figür 1). Vadinin kendisi yaklaşık 13 km uzunluğundadır ve Harre manzarasına benzeyen siyah patine bazalt taşları üzerinde çok sayıda Eski Kuzey Arabistan Yazısı (Safaitik),^[1] Yunanca ve Arapça (İslâmî dönemde kullanılan Arapça) yazıtlarla karşılaşılmaktadır.

Yazıtlar

Yazıt No:1 (Fig. 2a)

l s¹'d bn ğd h-ḥṭṭ

By S¹'d son of Gd is the carving.

Bu yazıt Safaitik yazıtların büyük çoğunluğunun başladığı gibi “l ” harfi ile başlıyor ki, bu aynı zamanda “lam auctoris” olarak bilinir ve genellikle “by” (tarafından) olarak tercüme edilir (al-Manaser 2008: 75). Tam kombinasyonu daha önce görülmemesine rağmen Safaitik külliyyatından iki isim oldukça bilinir. Safaitik yazıtın yanında dört figürlü oyma bulunur ve kesik çizgilerden oluşan bir hat yazıtın ve çizimlerin etrafını çevreler. İki figürün arasında, Safaitik yazıtlarda çok yaygın olan kötülüğe karşı koruyucu bir işaret anlamına gelen yedi çizgi vardır. Kaya üzerindeki insan figürlerden üç tanesi erkektir ve dördüncüsü ise çift borulu bir enstrüman çalana, en büyük olana, bakan bir kadındır. Sanatçı, kadın figürün göğüslerini taranmış bir desenin önünde iki nokta olarak tasvir ederek göğüslerini kıyafetleriyle kapanmış göstermek istemiş

[1] Çevirmen notu: Safaitik, Eski Suriye ve Eski Kuzey Arapçanın çeşitli lehçelerinde kaya yazıtlarını oymak için güney Suriye ve kuzey Ürdün kuzeyindeki bazalt çölünün göçmenlerinin kullandığı Güney Semitik yazılarının bir çeşididir.

olabilir. Eğer bu doğruysa kasık hizasındaki yatay çizgi, büyük olasılıkla, ya sonradan eklenmiş ya da kazara yapılmıştır. Diğer üç karakterin herhangi bir ayırt edici cinsel karakteristik özelliği yoktur ve büyük olasılıkla erkektir. Oymanın en üstündeki figür, genellikle keçi derisinden yapılmış üzerine bir zar gerilmiş, sert ağaçtan yapılan daire şeklinde vurmali bir çalgı aleti olan defi tutuyor gibi görünüyor. Alttaki figür ise alkışlıyor gibi görünüyor. M.C.A Macdonald ana figürde yer alan kişinin ritmik bir kemer ve sonradan çekiçe düzleştirilen hoyrat saçlarıyla dans ettiğini öne sürüyor. Bu kişi kolunun uzunluğunca, garip bir şekilde *lir* aletini^[2] tutuyor. Lirin solan tarafına doğru olan dalgalı çizgiler açıklaması en zor olan özellik. Bu son figürün en baştan bir kadın olarak betimlenmiş olması muhtemeldir. Çünkü müzik aletlerinin Safaitik çizimleri üzerine olan önceki araştırmalar, *lirin* bir kadından tarafından kullanıldığını göstermektedir (bkz. HSD fig. 1). Saçlarının da başka bir zaman çekiçe düzeltilmiş olması muhtemeldir.

Yazıt No. 2 (fig. 2b)

l k't bn gt h-ht

By K't son of Gt is the carving.

Soldaki figür çift bir boru çalıyor gibi görünüyor. Saç şekli kadın olduğunu gösteriyor; çünkü benzer saç şekli daha önce bir kadında da görülmüştü (HCH 79; WH 442, 568). Aslında saç, daha önce görünen kadın figürün saçından daha kısadır (bkz. Macdonald 2012: fig. 3). Sanatçı söz konusu karakteri bol pantolon giyinmiş şekilde tasvir etmek istemiş olabilir. Zira baldırları bacaklarının üst kısmından oldukça ince tasvir edilmiş. Bu figürün çift boruyu iki eliyle tutması HCH 79 ve 2D figürüne benzerdir. Borunun tüpleri gerçekten ikisinin de var olduğunu göstermek için özel bir şekilde kazınmış.

Sol elin üç parmağının duruşu, çift borunun her bir tüpünün aynı anda tutulduğunu gösteriyor. Çift borunun diğer tasvirleri (bkz. HSD fig. 3) aralarında boşluk bırakmak yerine sıkıca bağlanmış olduklarını gösteriyor ve bütün bunlar borunun iki tarafından eller birleştirilerek tutulduğunu gösteriyor. Taştaki asıl figür muhtemelen kastanyet^[3] tutan bir erkek; çünkü saçları oldukça az görünüyor. Onun önündeki üçgen çizilmiş şekli yorumlamak ise zor; bir hata olabilir ya da davul gibi bir müzik aletinin parçası tasvir edilmek istenmiş olabilir. Lakin buna karar vermek için yeterli delil yoktur.

[2] Lir, kaynağı eski Yunanlılara dayanan "U" harfi şeklinde ağaçtan oyulan, çırpma telli bir çalgı aleti.

[3] Palyaço veya palto olarak da bilinen kastanyetler, İspanyolca, Magribi, Osmanlı, İtalyan, Sefarad, İsviçre ve Portekiz müziklerinde kullanılan bir vurmali çalgıdır. Avuç içinde parmaklarla hareket ettirilen, sert ağaçtan yapılmış kaşık şeklinde iki parçadan meydana gelir. Bu parçalar birbirine vurularak çalınır.

Yazıt No. 3 (fig. 2c)

l ḥṯm bn s'mm bn 'wḏ w h ylt wqy{t} m {b} 's' h-s'nt w ḡnmt^[4]

By Ḥṯm son of S'mm son of 'wḏ and so Lt [grant] protection from distress this year and booty.

Bu taşın birkaç yerinde hasar olmakla birlikte neyse ki yazıt zarar görmeden günümüze kadar ulaşmayı başarmış. Taşın sol tarafında bir erkek figürü var. Bu şerit bir figür ve Safaitik yazıtlarında çok yaygındır bulunmaktadır (bkz. WH 2502, 2669, 2673; Ababneh 2005: 258). Sağ aşağıda lir çalan bir figür var. Bu figürün kısa, dik saçları var ve tipik çalma pozisyonunda duruyor. Sol üst köşede ise yazıtla alakası olmayan rastgele yazılmış bazı harfler vardır.

Yazıt No. 4 (fig. 2d)

l 's'lh bn ḡṯ h-ḥṯṯ

By 's'lh son of Ḡṯ is the carving.

Taşın sol üst kısmında saçları temiz bir şekilde kazınmış, farklı yerlerinden birbirine bağlandığı sanatçı tarafından özellikle gösterilmek istenen çift boru çalan kadın figürü bulunmaktadır. Kadının duruşu, belinin iki tarafından aşağı sallanan bir kemerin bağlı olduğunu gösteriyor. Enstrüman çalarken böyle bir kemer giyen kadının bilinen tek örneği Harding tarafından yayınlanan bazalt oymada görülmüştür. Bu kemerler aslında dans eden ya da şarkı söyleyen kız figürlerinde oldukça yaygındır. Kadın figür şimdiye kadar incelenenlerle aynı şekilde, yarı oturmuş sert bir halde duruyor. Bu dansçının konsantre olduğunu ifade eder ve dolayısıyla bu aktiviteyi yerine getirebilmek için büyük bir cesarete ihtiyaç duyulduğunda sergilenir.

Sanatçı, kadın figürü iki yanında duran erkek figürlerden daha büyük tasvir etmiştir. Bu da kendi yaptığı işin diğer tasvirlerdeki diğer tasvirlerdekilerin yaptığı işten (sağındaki erkek figür *def* çalışıyor solundaki ise alkışlıyor gibi görünüyor) daha önemli olduğunu göstermek için özellikle büyük kazınmış olabilir. Kadın figürünün nispeten büyük olması, açıkça kadınların bu toplumda müzikal etkinliklerde oynadığı merkezi rolü de gözler önüne serebilir. Zira cinsiyetlerinin tahmin edildiği kaya resmi çizimlerinin tamamında boruyu çalan kişiler genelde kadın olarak tasvir edilmiştir.

Şam Müzesi'nde (Müze no: 29067; fig. 4A) muhafaza edilen başka bir yazıta, mızrak taşıyan bir süvarinin bir tayı avladığı (ya da muhtemelen sürdüğü)

[4] Makalede kullanılan simgeler: “{ }” şüpheli harfleri içerir, “[]” değiştirilmiş harfleri içerir, “—” bir ya da birden fazla harfin tamamen yok olduğu bir pasajı temsil eder, “/” iki harf arasından alternatif bir anlam olduğunu gösterir. Semitik kökler ise büyük harfle ifade edilir, örn RWH.

sahneyi tasvir eden bir resim bulunmaktadır. Resimde bir köpek^[5] ve akrep^[6] de çizilmiş ve onların arasında uzun saçlı, belinden uçları sarkan bir kemer giymiş kadın çizimi vardır. O kadın tek bir boru gibi görünen, muhtemelen bir sabbabah çalıyor. Yazar o resmin (dmyt) kendisine ait olduğunu yazmıştır; fakat bize adını vermesinin dışında resimle ilgili hiçbir şey aktarmamıştır. (al-Mu’addin 1995:24).

Şu ilginçtir ki, bu çizime sahip çıkan yazıtın yazarı aynı zamanda kendi ismini de yazıtın yanındaki taş ve Harding tarafından yayınlanan resme kazımıştır (HSD, fig. 4B). Ama ikincisinde o değil, aynı soy grubunun (ḥr bn s²rk bn ḥr) başka bir üyesi resmi sahipleniyor. Resimde Yemen-Etiyopya tipine benzeyen elinde lir olan iki kadın ve bir erkek atlı sürücü bulunmaktadır (Braun 1999: 163; idem 2002: 221).

Tartışma

Pek çok bilim insanı kaya resmi çizimlerdeki müzikal toplantıların tasvirlerini dini bir işlevi varmış gibi, örneğin yağmur töreni ritüeli, yorumlamıştır. Bu yüzden elleri yukarıda olan figürler, Dr. Fawwaz al-Khraysheh tarafından yağmur isteme amaçlı şeklinde yorumlanmıştır. (2002:17-18).

MSSH 12’de (fig.3B), sağ tarafta bir grup erkeğin alkış sırasında olduğu bir sahne tasvir edilmiştir. Oymanın tam orta noktasında bulunan bir erkek figür muhtemelen *kastanyet* çalıyor. Sahnenin ortasında muhtemelen bir erkek karakter dans ediyor. Bu erkek figür, dizinin alt tarafı kuyruklar ve çeşitli tüylerle süslenmiş bir pantolon giyiyor. En solda bir kadın çift boru çalarken diğerleri alkışlıyor. Bu sahnede, *dahiyyah* (رقصة الداعية) dansına benzer bir çeşit dans töreniyle karşılaştığımız çok açık. Bu dans günümüzde Ürdün, Suriye ve Suudi Arabistan’ın kuzeyinde bilindiği gibi Sina’daki bedevilerde ve Batı Irak çölündeki Iraklılar arasında da biliniyor. Ama şu an sadece bedeviler dansın bu halini sergiliyor. Dansın orijinali belli değil; fakat geleneksel inanca göre seyahat eden bir grup erkek çölde kamp yapmak için duraklar ve gece onlara saldırmaya niyetlenen başka bir grup düşman onları fark eder. Bunun üzerine ilk grup develerini toparlayıp alkışlamaya başlar. Develer alkışlara tepki olarak çok fazla gürültü yapıp, rakip grubu korkutarak saldırıyı engeller. Bu da modern dans sanatçılarının izleyiciler tarafından deve hırıltısına benzetilen bir ses çıkarmalarının sebebi olarak açıklanır.

Bu dansın kökeni hakkındaki başka bir teori ise şöyledir: Çölde yaşayan insanların soğuk çöl gecelerinde sıcak kalabilmek, vücut ısılarını artırabilmek

[5] Köpeği HSD’deki sahne ile kıyaslayabilirsiniz.

[6] Bu akrep, çok nadir kaya resmi çizimlerinden biridir.

için bir araya toplanıp hareket halinde tempolu alkışlar tutarak dans ederler. Ama bu açıklama bizde kaybolan bu dans esnasında çıkarılan seslerin manasını açıklamaz ya da manası tamamen kaybolmuş olabilir. Bu dansın coğrafi yayılımı Ürdün’de *dahiyyah*, Suudi Arabistan’da *dahah*, Irak’ta *dahiyyah* ya da *sāmr* gibi farklı isimler almasına sebep olmuş; ama isim farklılıklarına rağmen hareketler ve sesler tamamen aynı olup, ortak bir kökene ve belli bir bölgeye işaret eder. Bu dans performansı bir grup erkeğin farklı iki gruba ayrılmasıyla başlar. İki grup arasında konuşma ve cevap gerektiren bir şiir okunur. İlk grup şiirden bir dize okur, ikinci grup ise ilk grubun bitirdiği son harf ile başlayan bir kelime tekrarlamak zorundadır (örneğin; son kelimedeki son harf “L” ise, ikinci grup tekrar o harfle başlamak zorundadır, mesela “lallal”).

Harding tarafından yayınlanan bir yazıt (HCH 79, fig. 3C) biri dans eden diğeri çift flüte benzer bir şey çalan iki figür tasvir edilmiş. Kadının çift flüt çaldığı aşıkardır. Çizimin yanında *zamara*’dan (flüt çalmak) türeyen *zmrt* kelimesini içeren bir Safaitik yazıt bulunmaktadır (Lane 1251b). Bu yazıtta *zmrt* kelimesi fiil olarak kullanış olabilir, bu da kadının ya da köle kızın diğer karakterlere müzik çalmasından çıkarım yapılmıştır. el-Jallad, bunun yanı sıra, *h-dmyt zmrt* yazısındaki *h*’nin temsili bir parçacık olduğunu öne sürmüştür. Daha sonra “*seyreti, flüt çalan bir kişinin çizimini*” diye çevirmiştir. Fakat bu manayla da yetinmemiş ve *dmyt*’in kelimesine başka manalar da vererek “*bak, bir flüt sanatçısı çizdim*” manasına gelen birinci tekil fiil olduğunu öne sürmüştür. Her iki durumda da ifade orijinal durmaktadır. (el-Jallad’ın OCIANA’daki HCH 79 yorumuna bakınız).

zmrt kelimesi C1104’te ortaya çıkmaktadır (fig.3D). Çünkü çizim bir kadını gösterdiği için HCH 79’daki gibi bir kadını *zmrt* yani fiilin kadınsı yapısı zannedebilir ve “t” harfinin müstensih tarafından çıkarılmış olması muhtemeldir. Ama eğer *zmrt* doğruysa, çalgıcının klasik Arap aleti *zawmarı* çalmasıyla alakalı olabilir(sıra 1251a). Arapça’da, HCH 79’un yanındaki çizimde görülebileceği üzere, kökeni özellikle flüt çalmayla alakalıdır. Ama C 1104’te kadının elinde hiçbir *çalgı aleti* yoktur.

Lisanü’l-Arab isimli sözlükte “sazlıklı boru ile” müzik yapan kadın manasına gelen “*imra’at*” “*zamirat*” ifadesi yer almaktadır (bkz. İbn Manzur: 327). Kırsal toplulukların yaşam tarzlarından dolayı kullandıkları müzik aletleri kolay taşınabilen, hafif, özellikle de çobanlar tarafından kullanılan müzik enstrümanları olması gerekir. Bu yüzden Safaitik çizimlerde tasvir edilen beş ana enstrümandan *üçü üflemelidir. İlki yargul* (fig. 5A) denilen, genellikle Ürdünlü ve Filistinli insanlar tarafından kullanılan ve biri diğerinden kısa olan borudan oluşan çift borulu bir alettir. İkincisi birbirine bağlı eşit uzun-

lukta iki borudan oluşan *majwiz/Mijwiz* ya da *maqrūn*' dur.^[7] Üçüncü üflemeli çalgı ise *Sabbâbah* denilen yedi delikli bir borudur. Bu üç üflemeli çalgılardan bazıları günümüzde metal, plastik ve diğer maddelerden üretildiği halde, aslında ilk zamanlarda sazlıktan yapıldı.

Sonuç

Müzik enstrümanlarının sahneleri birçok Safaitik taş çiziminde görülmektedir. Bu sahnelerin eğlenceden başka hiçbir şeyi temsil etmediğini öne sürecektir bulunmamaktadır ve üstelik bunların dinî alanda önemi birer ayin olduklarını gösteren bir kanıt da yoktur. (bkz HCH 79; c 2839–2840; HSD 1–5). Çoğunluk, günümüzde *zawj* kökünden türeyen *majwiz* ya da *maqrūn* olarak bilinen, birbirine bağlı eşit uzunlukta iki borudan (fig.5B) oluşan çift boruyu göstermektedir. Fakat bazı durumlarda birbirine bağlı eşit uzunlukta olmayan iki borudan oluşan günümüzde *yargul* olarak bilinen bir alet de tasvir edilmiştir (fig.5A, bkz. Ababneh 2005:258 ve MSSH 12). Bu çizimlerde boruların birbirinden uzaklaşarak ters v şeklini aldığı çift alalım kullanımıyla ilgili hiçbir kanıt bulunmamaktadır. *Çalan kişinin* cinsiyetinin anlaşıldığı böylesi durumlarda sadece kadınlar boruları çalıyor gibi görünüyor (bkz Landels 1999:24-30). Bu tip sahnelerdeki popüler enstrüman tamamıyla olmasa da *çoğunlukla kadınlar tarafından çalınan lirdir* (bkz HSD 1-5). Modern def gibi küçük davullar da *kastanyet* ya da küçük ziller gibi benzer sahnelerde ortaya çıkmaktadır. Bunların erkekler tarafından çalındığı görülmektedir. Sonunda, bazı sahnelerde enstrüman çalmayanlar alkışlıyor ve/veya dans ediyorlar.

Safaitik yazıtların birçoğu, yazarlarının mutsuzluklarını ve güvensizliklerini tanımladıkları için, eğlendiklerini ve bunu kaydetmeye istekli olduklarını görmek memnuniyet vericidir.

Makalede Kullanılan Sembollerin Anlamları:

C Ryckmans 1950–1951.

HCH Harding 1953.

HSD Harding 1969.

OCIANA The Online Eski Kuzey Arabistan Projesi Yazıtlarının Çevrimiçi Korusu Halilî Araştırma Merkezi, Oxford Üniversitesi, Erişim Tarihi Eylül 2016. İnternet adresi <http://krc.orient.ox.ac.uk/ociana/index.php>

KhBG Al-Khaysheh 2002.

MSSH Al-Ma'ānî 1999.

WH Winnett and Harding 1978.

[7] Her iki kelime farklı lehçelerden gelmesine rağmen aynı enstrümanı tarif ediyor. İlki *majwiz* "ikisi birlikte" manasında. İkinci *maqrūn* ise "birbirine bağlamak" anlamındadır.

Kaynaklar

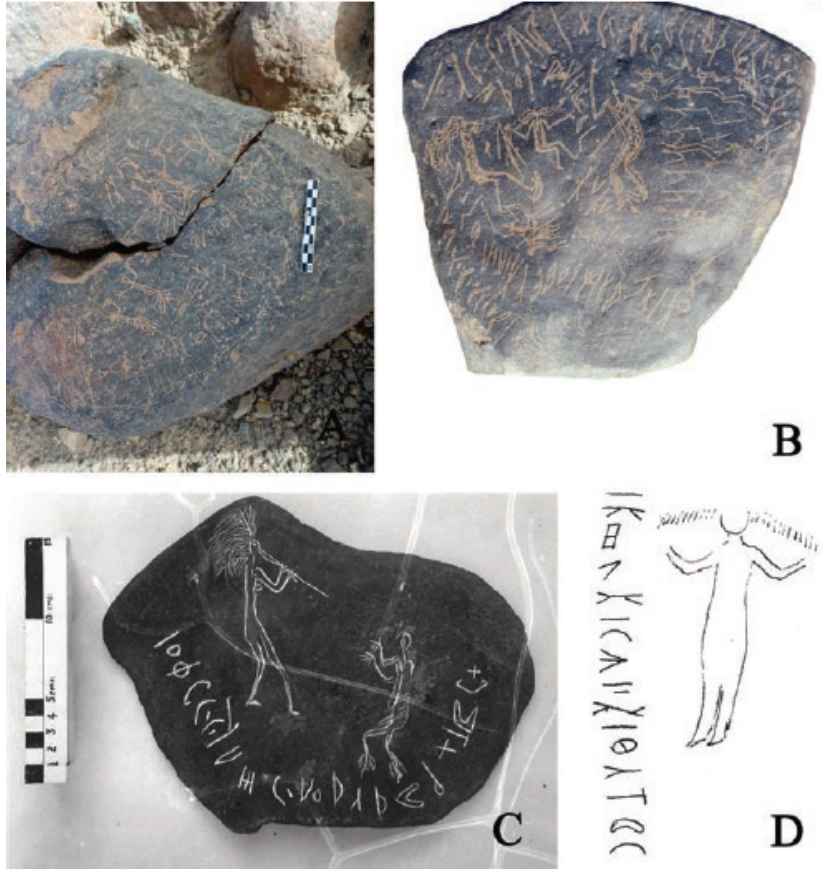
- Ababneh, M.I. 2005. Neue safaitische Inschriften und deren bildliche Darstellung. (Semitica et Semitothamitica Berolinensia 6). Aachen: Shaker.
- Braun, J. 1999. Die Musikkultur Altisraels/Palästinas. Studien zu archäologischen, schriftlichen und vergleichenden Quellen. (Orbis Biblicus et Orientalis 164). Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht.
- Braun, J. 2002. Music in Ancient Israel/Palestine. Archaeological, Written, and Comparative sources. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Harding, G.L. 1953. "The Cairn of Hani'." Annual of the Department of Antiquities of Jordan 2: 8–56, pl. 1–7.
- Harding, G.L. 1969. "A Safaitic Drawing and Text." Levant 1: 68–72, pl. 19.
- Ibn Manzūr, Muḥammad b. al-Mukarram. 1955–1956. Lisān al-‘Arab, edited by A.F. al-Wānib. 15 vol. Bayrūt: Dār Ṣāder / Dār Bayrūt.
- al-Khraysheh, F.H. 2002. al-nuqūṣ al-ṣafawiyyah min biyār al-ḡuṣayn. (Mudawwanat alnuqūṣ al-‘urduṇiyyah, 1). Irbid: Jāmi‘at al-yarmūk.
- Landels, J. 1999. Music in Ancient Greece and Rome. London: Routledge.
- Lane, E.W. 1863–1893. An Arabic-English Lexicon. 8 vol. London: Williams and Norgate.
- al-Ma‘ānī, S. ‘A. 1999. "Nuqūṣ ṣafawiyyah jadīdah min wādī salmā / al-‘urduṇ." Majallat al-‘ulūm al-‘ijtimā‘iyyah wa-l-‘insāniyyah 4 (2): 29–48.
- Macdonald, M.C.A. 2012. "Goddesses, Dancing Girls or Cheerleaders? Perceptions of the Divine and the Female Form in the Rock Art of Pre-Islamic North Arabia." In Dieux et déesses d’Arabie. Images et représentations. Actes de la table ronde tenue au Collège de France (Paris) les 1er et 2 octobre 2007, edited by I. Sachet and C.J. Robin, 261–297. (Orient & Méditerranée 7). Paris: De Boccard.
- al-Manaser, A. 2008. Ein Korpus neuer safaitischer Inschriften aus Jordanien. (Semitica et Semitothamitica Berolinensia 10). Aachen: Shaker Verlag.
- al-Mu‘aḍḍin, M. 1995. "Al-naqā’iṣ wa-‘l-rusūm al-ṣaḥriyyah fī ‘l-‘āṭār al-‘arabiyyah." In Al-naqā’iṣ wa-‘l-rusūm al-ṣaḥriyyah fī ‘l-waṭan al-‘arabī. Al-mu‘tamar al-ṭālīṭ ‘aṣar lil- ‘āṭār, al-jamāhiriyyah al-‘uṣmā. Trāblus, 1–7 October 1995, 7–31. Al-munazzamah al-‘arabiyyah li-l-tarbiyah wa-‘l-ṭaqāfah wa-‘l-‘ulūm.
- Ryckmans, G. 1950–1951. Corpus Inscriptionum Semiticarum. Pars v. Inscriptiones Saracenicas Continens, Tomus 1. Inscriptiones Safaiticae. Paris: Imprimerie nationale.
- Winnett, F.V., and Harding, G.L. 1978. Inscriptions from Fifty Safaitic Cairns. (Near and Middle East Series 9). Toronto: University of Toronto Press.

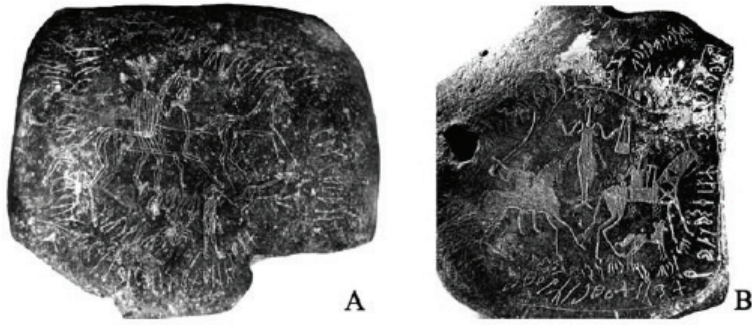
Figür 1- Ürdün'de bulunan Selmâ Vadisinin Konumu (Google Earth)

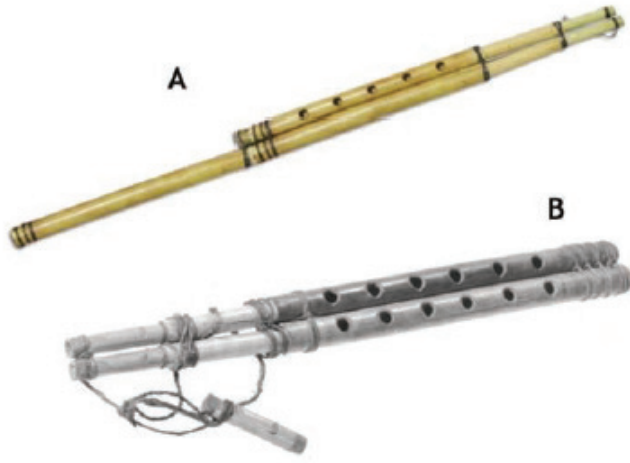
Figür 2- 1, 2, 3 ve 4 nolu Yazıtlar

Figür 3- A. KhBG 17 Yazıtı; B. MSSH 12 Yazıtı; C. HCH 79 Yazıtı; D. c 4 Yazıtı.

Figür 4- A. Şam Müzesindeki 29067 nolu Yazıtı; B. HSD HARDİNG 1969

Figür 5- Müzikal Enstrümanlar A. Çift Borulu, Yargul; B. Majwiz/Mijwiz veya Marqun